

УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВ КАМЕНЕВИДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Визначено складові управління операційним прибутком підприємств каменевидобувної промисловості з використанням синергійного ефекту. В розрізі планування операційного прибутку розглянуто беззбитковий його рівень та запропоновано розгляд зовнішньої беззбитковості. Показано, що CVP-аналіз підприємства ґрунтується на синергійній взаємодії елементів підприємства як системи

Постановка проблеми. Отримання прибутку є важливою ціллю діяльності будь-якого підприємства та являє собою систему економічних відносин на сучасному етапі розвитку всього суспільства. За даними статистики, головна роль у формуванні прибутку підприємств каменевидобувної промисловості належить саме операційному, частка якого в загальній кількості балансового прибутку складає 90-95% й часто є єдиним джерелом. Тому проблема управління операційним прибутком є актуальною.

Важливим завданням на сучасному етапі розвитку економіки України є здійснення відтворювальних процесів підприємств на основі управління операційним прибутком. Безперервне та ефективне функціонування підприємств можливе на основі забезпечення хоча б беззбитковості їх роботи на першому етапі управління, що передбачає одержання більших результатів при менших витратах.

Мета дослідження. Дослідження управління операційним прибутком на підприємстві та його удосконалення відповідно до сучасних вимог господарювання з використанням ефекту синергії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Операційний прибуток як економічна категорія розглядається у працях таких закордонних та українських науковців: А.А. Аткинсона, М.І. Баканова, І.Т. Балабанова, Р.Д. Банкера, С.Б. Барнгольца, І.О. Бланка, М.А. Болюх, О.Д. Василика, М.І. Горбатов, В.Я. Горфинкеля, В.М. Івахненка, В.І. Іващенко, К.В. Ізмайлової, О.О. Орлова, С.Ф. Покропівного, В.В. Прядко, Т. Скоуна, Г.М. Тація, С. Фішера, Е. Хельферта, М.Г. Чумаченко, Р. Шмалензі, В.О. Швандара, А.Д. Шеремета та багатьох інших.

Незважаючи на певний науковий доробок, є недостатньо дослідженими питання: синергійного ефекту в управлінні операційним прибутком підприємства, економічного змісту поняття беззбитковості в умовах ринкової економіки, його зв'язку з іншими економічними категоріями.

Поетапне досягнення запланованих показників діяльності підприємства повинно забезпечуватись науково-обґрунтованими підходами до розробки виробничої програми підприємства та її обґрунтування виробничими можливостями (виробничим потенціалом) підприємства, яка б забезпечила беззбитковий обсяг виробництва. Виробнича програма визначає необхідний обсяг виробництва продукції та послуг в плановому періоді, який відповідає номенклатурою, асортиментом і якістю вимогам плану маркетингу. Основним завданням виробничої програми є максимальне задоволення потреб споживачів у високоякісній продукції, яка випускається підприємствами при найкращому використанні їхніх ресурсів та отриманні максимального прибутку. З метою вирішення цього завдання, в процесі розробки виробничої програми на всіх рівнях, потрібно дотримуватись наступних вимог: 1) правильно визначення потреби в продукції, що випускається, і обґрунтування обсягу її виробництва попитом споживачів; 2) повне ув'язування натуральних і вартісних показників обсягів виробництва і реалізації продукції; 3) обґрунтування плану виробництва продукції ресурсами, і в першу чергу, виробничою потужністю тощо [10].

Викладення основного матеріалу дослідження.

Операційний прибуток – це прибуток від основної діяльності підприємства, тобто від виробництва і реалізації продукції, послуг, робіт.

Механізм формування операційного прибутку наступний:

1) Валовий дохід від реалізації продукції (валовий операційний дохід) зменшується на податок на додану вартість, акцизний збір та інші податки, які входять в ціну продукції. Таким чином формується чистий дохід від реалізації продукції;

2) чистий дохід від реалізації продукції (чистий операційний дохід), зменшений на змінні операційні витрати, формує маржинальний операційний прибуток (маржинальний дохід);

3) маржинальний дохід зменшується на постійні операційні витрати для формування валового операційного прибутку;

4) в результаті коригування валового операційного прибутку на податок на прибуток та інші обов'язкові платежі за рахунок прибутку формується чистий операційний прибуток підприємства.

Управління операційним прибутком охоплює велику кількість трансакцій, які виконуються на різних етапах руху грошових коштів, що надійшли від реалізації продукції, послуг, робіт, і забезпечують отримання чистого прибутку. У зв'язку з цим основною метою управління прибутком є оптимізація грошових надходжень та витрат, виявлення резервів та їх мобілізація.

Управління операційним прибутком включає складові: аналіз операційного прибутку минулих періодів, управління операційними доходами, операційними витратами, податками, операційними активами, персоналом, який зайнятий в операційній діяльності підприємства, операційними ризиками та планування формування операційного прибутку [2]. Контроль в управлінні цим прибутком важливий для всіх зазначених складових: попередній, поточний і заключний (рис. 1.)

Аналіз операційного прибутку минулих періодів полягає у дослідженні його формування та факторів впливу на нього шляхом розрахунку економічних показників операційної діяльності.

Умовою управління операційними доходами підприємства є їх класифікації, які характеризують сутність та особливості. Основними факторами, які впливають на формування операційного доходу виробничого підприємства, є ціна реалізації продукції, кількість реалізованої продукції, рівень податкового навантаження на операційний дохід.

В процесі формування операційного прибутку підприємства використовується ряд класифікаційних характеристик витрат. Однією з головних є поділ на постійні та змінні при розгляді їх поведінки у визначеному часовому періоді (коротко- чи довгостроковому). Не завжди вдається чітко розподілити витрати за цим принципом, тому користуються поняттями умовно-змінних, умовно-постійних витрат та дискретних (можуть бути постійними або змінними залежно від підходу керівництва до визначення їх величини). Неправильно класифіковані витрати стають причиною неефективного управління операційним прибутком [2].

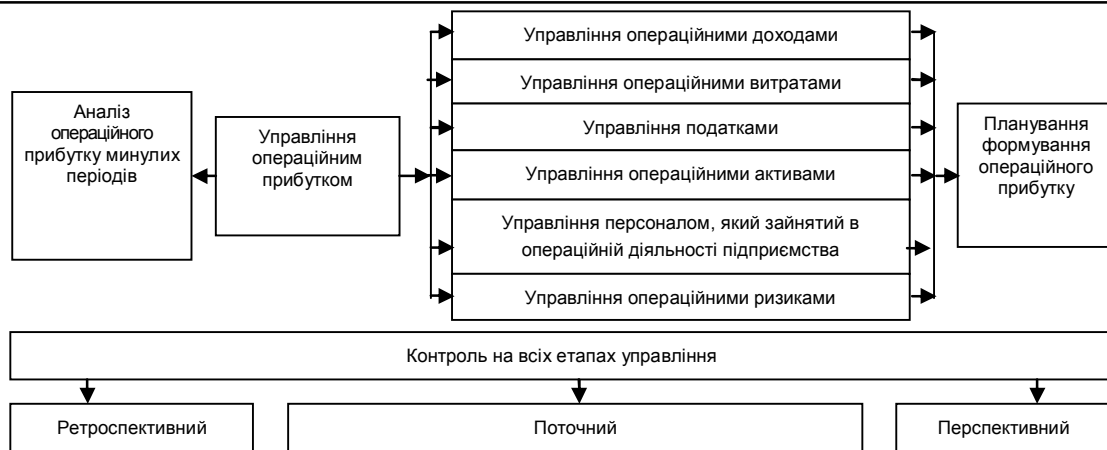

Рис. 1. Схема управління операційним прибутком підприємства

Управління податками полягає у їх класифікації на підприємстві у відповідності до виду діяльності, розробці податкової політики, яка стосується найоптимальнішого варіанту сплати податків при альтернативних варіантах операційної діяльності, та її поточної реалізації. Діяльність підприємства у сфері оподаткування повинна відбуватися відповідно до діючого законодавства з вибором оптимальних для підприємства варіантів, адже велике податкове навантаження може спричинити ускладнення в діяльності підприємства, приховування доходів, збитки або й банкрутство, а при незначному податковому навантаженні не достатньо сформовані бюджети місцеві та державний, що підриває збалансований розвиток економіки на всіх рівнях.

Управління операційними активами включає: визначення потреби у формуванні окремих видів активів у відповідності до особливостей операційної діяльності підприємства, оптимізацію використовуваних активів, забезпечення пришвидшення оборотності операційних активів, максимального використання всього потенціалу наявних у підприємства активів, мінімізації втрат операційних активів в процесі їх використання, своєчасне оновлення активів, реальне відображення в обліку вартості активів в умовах інфляції.

Головне завдання управління персоналом, зайнятим в операційній діяльності підприємства, полягає у формуванні чисельності і складу робітників, відповідних особливостям та обсягам операційної діяльності підприємства і здатних забезпечити головні задачі їх розвитку. Тут управління персоналом включає формування персоналу, управління продуктивністю та стимулюванням праці.

Управління операційними ризиками полягає в мінімізації їх несприятливих наслідків. Найефективніше нейтралізувати негативний вплив ризиків потрібно при попередньому контролі шляхом уникнення операційних ризиків, їх мінімізації, диверсифікації та лімітування [2].

Планування операційного прибутку – це процес визначення операційного прибутку майбутнього періоду діяльності підприємства за допомогою визначених методів: екстраполяції (передбачає застосування трендового аналізу за результатами динаміки маржинального, валового та операційного прибутку за декілька періодів), прямого розрахунку (прибуток розраховується за окремими видами продукції множенням обсягу продукції одного виду на прибуток від реалізації її одиниці), нормативного (за умови наявності на підприємстві визначеної норми прибутку на власний капітал, на операційні активи або на одиницю реалізованої продукції), цільового формування прибутку (базується на попередньо визначеній потребі у фінансових ресурсах, які формуються за рахунок операційного прибутку), прогнозування грошового потоку (розроблення плану надходження та витрачання коштів у результаті операційної діяльності підприємства), факторного моделювання (визначається інтенсивність дії факторів, які мають вплив на прибуток від операційної діяльності), CVR (дозволяє визначити обсяги виробництва беззбиткової діяльності та планового рівня операційної діяльності).

Розглядаючи підприємство як систему, в якій здійснюється операційна діяльність, можемо говорити про синергійний ефект.

Термін "синергетика" походить від грецького слова, що означає "діючий разом". Синергетика є вченням про взаємодію. Термін запропонований у 1969 році керівником інституту Штутгартського університету Германом Гаєном.

В економіці синергійний ефект пов'язаний з тим, що комбіноване використання декількох взаємопов'язаних напрямів управління є кориснішим, ніж окреме впровадження якогось одного. Адже таким чином різні фактори, впливаючи один на одного, можуть разом досягти більшого результату, чим при окремому їх застосуванні. Тому синергію ще записують як "ефект, коли $2 + 2 = 5; 6; \dots n$ ". Формула демонструє, що сумарна віддача від декількох елементів може бути більшою за суму показників незалежного їх застосування.

Під синергійним ефектом підприємства розуміється зміна ефективності його діяльності через взаємодію наявних в нього економічних елементів і зумовлюється виникненням системного ефекту, а також відбувається з частковою втратою кожним елементом своєї автономності. Такий ефект може бути як позитивний, так і негативний, про що згадується рідко. Негативний ефект може бути спричинений високими витратами, які виникають при операційній діяльності або через зниження керованості системою.

Отже, синергійний ефект визначається такою нелінійною формулою:

$$\text{Ефект}_{\text{системи}} = 1_1 + 1_2 + \dots + 1_n + X, \quad (1)$$

де $1_1, 1_2, \dots, 1_n$ – елементи системи; X – синергійний ефект, який може бути додатним та від'ємним.

З вищевказаної формули можна позначити ефект системи як загальний дохід, який вона генерує, а сукупність елементів буде визначатися сумою витрат на здійснення діяльності системи.

Тоді показник ефективності діяльності підприємства буде свідчити про наявність синергійного (нелінійного) ефекту в діяльності системи:

$$\text{Ефективність}_{\text{системи}} = \frac{\text{Ефект}_{\text{системи}}}{1_1 + 1_2 + \dots + 1_n}, \quad (2)$$

- якщо $\text{Ефективність}_{\text{системи}} = 1$, то це означає, що сума виходів і входів однакові. Система виконує свою функцію при відсутності синергійного ефекту;

- якщо $\text{Ефективність}_{\text{системи}} > 1$, то це свідчить про наявність синергійного ефекту (X), бо ресурсів на виході системи стає більше;

- якщо $\text{Ефективність}_{\text{системи}} < 1$, то це свідчить про від'ємний синергійний ефект, бо система не здатна генерувати ресурси в тій кількості, в якій їх споживає.

Основними факторами, що впливають на суму та рівень операційного прибутку підприємства є: обсяг реалізації продукції в вартісному або кількісному вимірюванні; сума та рівень чистого операційного доходу; сума постійних та

змінних операційних витрат; сума податкових платежів, що здійснюються за рахунок прибутку. Ці фактори виступають визначальними для формування суми та рівня різних видів операційного прибутку, і саме впливаючи на них отримують необхідний результат.

Беззбитковість операційної діяльності підприємства – це такий його стан, коли сукупні доходи рівні сукупним витратам підприємства, тобто система знаходиться в стані рівноваги та синергійного ефекту не створює (рис. 2).

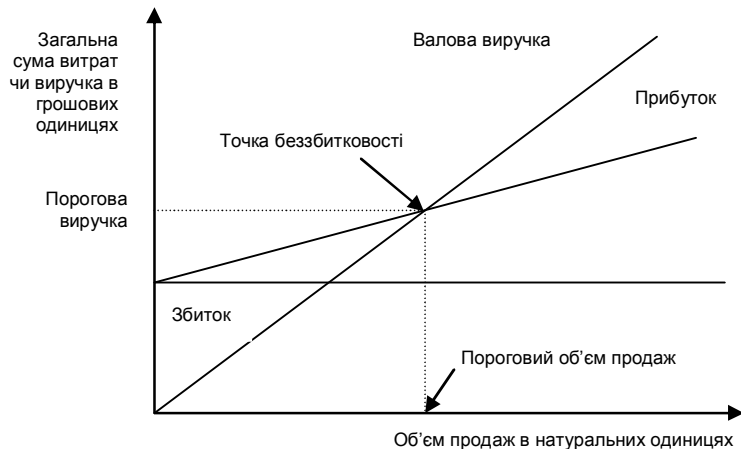

Рис. 2 Визначення точки беззбитковості (порога рентабельності)

Зображена на рис. 2 точка беззбитковості є точкою перетину графіків валової виручки і сукупних витрат. У точці беззбитковості виручка підприємства рівна його сукупним витратам, а прибуток дорівнює нулю. Виручка, що відповідає точці беззбитковості, є граничною виручкою. Обсяг виробництва (продажів) у точці беззбитковості є граничним обсягом виробництва (продажів). Якщо підприємство реалізує продукції менше граничного обсягу продажів, це призводить до отримання збитку, якщо більше – прибутку [4].

За умови отримання збитків від операційної діяльності, що легко перевірити за допомогою CVP-аналізу, перед керівником виникає питання: ліквідувати підприємство чи не припинити роботи далі. В такому разі слід звернути увагу на показник витратомісткості чистого доходу за змінними витратами, який обчислюється відношенням змінних витрат до чистого доходу підприємства. Якщо він більший 1, то це означає, що підприємство формує такі змінні витрати, які не можуть покритися чистим доходом, отже таке виробництво є неефективним і вимагає свого припинення.

До переваг методу аналізу беззбитковості потрібно віднести: простоту використання; наглядність при плануванні прибутку; врахування впливу операційних змін на прибутковість підприємства; можливість визначення оптимального співвідношення постійних і змінних витрат.

При розрахунку точки беззбитковості потрібно врахувати окремі обмеження і допущення: ціна продукту, що виготовляється, вважається постійною величиною протягом всього розрахункового періоду; здійснюється аналіз тільки одного виду продукту або, у випадку випуску декількох продуктів, змішані продажі вважаються стабільними; ефективність виробництва вважається постійною величиною протягом всього розрахункового періоду; не враховується зміна виробничих запасів із періоду в період; змінні витрати на виробництво одиниці продукції вважаються постійними протягом всього розрахункового періоду; загальна сума виробничих витрат є постійною [4].

На сучасному етапі ведення бізнесу внутрішній беззбитковий обсяг господарювання підприємства не є ефективним в порівнянні з вкладенням коштів іншим чином у зовнішньому середовищі, адже вони не створюють прибутку, який є свого роду платою за користування капіталом, а тільки втрачають свою вартість в порівнянні з інфляцією. В такому разі підприємство має зовнішній ризик, пов'язаний з недоотриманням мінімального доходу від альтернативного розміщення капіталу (наприклад, на депозитному вкладі). Поняття зовнішньої беззбитковості коригує точку беззбитковості підприємств відповідно до зовнішніх умов господарювання: податкового навантаження, яке

враховує у розрахунку ставку податку на прибуток; інфляції, яка зменшує реальну вартість грошей з часом; середнього рівня доходності в галузі та альтернативного залучення капіталу.

У CVP-аналізі формули для розрахунку цільового прибутку не враховують величини податку на прибуток. Вважаємо що, його треба враховувати в подальших розрахунках. Тоді згенерується наступна формула:

$$V_{Ц} = \frac{C_{П} + П_{Ц} \cdot (1 - T)}{k_{ПМ}}, \quad (3)$$

де, $V_{Ц}$ – виручка, яка забезпечує цільовий прибуток; $C_{П}$ – постійні витрати за розрахунковий період; $П_{Ц}$ – цільовий прибуток; T – коефіцієнт податку на прибуток; $k_{ПМ}$ – коефіцієнт маржинального прибутку:

$$k_{ПМ} = \frac{V - CЗ}{V}, \quad (4)$$

де, V – виручка від продажу продукції; $CЗ$ – змінні витрати за цей же період.

Потрібно врахувати у розрахунках зовнішньої беззбитковості складові вартості грошей в часі.

Інфляція зменшує реальну вартість грошей з часом, тому виручку, яку потрібно отримати при запланованому цільовому прибутку потрібно скоригувати на коефіцієнт інфляції поділений на коефіцієнт оборотності оборотних активів, адже на кожен новий операційний цикл затрачаються нові витрати і отримуються доходи, які нерационально коригувати на самий початок досліджуваного періоду:

$$V_{Ц} = \frac{C_{П} + П_{Ц} \cdot (1 - T)}{k_{ПМ}} \cdot \left(1 + \frac{K_{інф}}{K_{об.об.А}} \right), \quad (5)$$

де, $K_{інф}$ – коефіцієнт інфляції за досліджуваний період; $K_{об.об.А}$ – коефіцієнт оборотності оборотних активів за досліджуваний період.

Формула показує суму виручки, яка забезпечує цільовий прибуток з урахуванням рівня інфляції.

Доходність визначається як певна абсолютна кількість запланованого прибутку, або відносна. Абсолютна виражається у цільовому прибутку, а відносна – у певному рівні прибутковості запланованої на підприємстві або існуючої в галузі.

$$V_{Ц} = \frac{C_{П} + A \cdot (1 + Kр) \cdot (1 - T)}{k_{ПМ}} \cdot \left(1 + \frac{K_{інф}}{K_{об.об.А}} \right), \quad (6)$$

де, A – середнє арифметичне активів підприємства за певний період; $Kр$ – середній коефіцієнт прибутковості.

Формула показує ту виручку, яку підприємство повинно отримати, щоб досягти запланованого рівня прибутковості.

Ризик діяльності виникає через недоотримання прибутку тими ресурсами, які були залучені в цю діяльність. Тому пропонується визначити альтернативний варіант залучення цих ресурсів, наприклад, на депозит, тобто у фінансову діяльність підприємства:

$$П \cdot (1 - T) = (ГГ \cdot (1 + K_d) - C_{П}) \cdot \left(1 + \frac{K_{\text{інф}}}{K_{\text{об.об.А}}} \right), \quad (7)$$

де, ГГ – грошові кошти та їх еквіваленти; K_d – депозитний коефіцієнт за досліджуваній період.

Формула показує прибуток (збиток), який підприємство отримує від альтернативного вкладення капіталу

На сучасному етапі господарювання при розрахунку зовнішньої беззбитковості велике значення має співставність та порівнюваність таких показників у різних суб'єктів господарювання, не всі з яких ведуть управлінський облік. Тому пропонується використовувати для розрахунків Форму №2 "Звіт про фінансові результати". Перевагою є можливість порівняння отриманих показників, а недоліком – узагальнення потоків доходів і витрат від усієї продукції та нечітка класифікація витрат.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, виходячи з вищевикладеного можемо стверджувати про важливість врахування елементів управління операційним прибутком підприємства, їх взаємозв'язку та досягнення ними синергійного ефекту. Введено поняття зовнішньої беззбитковості, яка коригує показник точки беззбитковості на впливи ззовні. Операційний прибуток створює основну частину прибутку каменевидобувних підприємств і є базисом для стимулювання підприємницької активності в сучасних умовах господарювання. Тому актуальними є подальші наукові дослідження управління операційним прибутком підприємства.

Список використаної літератури:

1. *Белоусова І.* Проблеми маржинального аналізу економіки підприємства / І. Белоусова // Наукові записки, 2006. – Випуск 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydan_nya/tUS7PV.pdf. 2. *Бланк І.А.* Управление прибылью: учебн. пособ. / И.А. Бланк. – К.: "Ника-Центр", 1998. – 544 с. 3. *Гребешкова О.М.* Проблеми виявлення та оцінки

синергійного ефекту стратегічної взаємодії підприємств / О.М. Гребешкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Econotica.org.ua. 4. *Грецак М.Г.* Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посіб. / М.Г. Грецак. – К.: КНЕУ, 2001. – 108 с. 5. *Іванова Н.Ю.* Аналіз беззбитковості виробництва: навч. посіб. / Н.Ю. Іванова. – Київ: Лібра, 2002. – 72 с. 6. *Коцюба О.С.* Розширений підхід до аналізу запасу фінансової стійкості операційної діяльності підприємства / О.С. Коцюба // Економіка и управление. – № 1. – 2006. – 28 с. 7. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 8. *Рябошлик В.* Динамічна модель витрат-випуск з явним відображенням інноваційних технологій / В. Рябошлик // Економіст, 2004. – №9. – С.49-53. 9. *Тарасюк Г.М.* Управління плануванням діяльності підприємства: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / Г.М. Тарасюк. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 295 с. 10. *Щехорський А.Й.* Аналіз ризику втрати прибутку і безпеки в операційній діяльності підприємства / А.Й. Щехорський // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – №3 (49). – С. 20.

ТАРАСЮК Г.М. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми теорії та практики планування діяльності суб'єктів господарювання, корпоративного менеджменту, економіки підприємств

ГРИБУК Ю.А. – магістрант факультету економіки та менеджменту Житомирського державного технологічного університету